

บทที่ 2

แนวความคิดในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

วัตถุประสงค์ของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็คือ “ความยุติธรรม” ที่รัฐจะต้องมีมาตรการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอนของระบบความยุติธรรมทางอาญา มิใช่เพราะเหตุผลทางมนุษยธรรมเพียงอย่างเดียวแต่ยังเป็นการสร้างหลักประกันให้กับประชาชนว่า รัฐซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองและผู้อำนวยการความยุติธรรม ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นธรรม¹ บุคคลที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาซึ่งรัฐเป็น โจทก์ ต่อมาศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง ด้วยจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาจะใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทน ผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยรัฐต้องเยียวยาความเสียหายอันเนื่องมาจากความบกพร่องในกระบวนการยุติธรรม ในบทนี้จะทำการศึกษาที่มา แนวความคิดแนวทางการเยียวยา และเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

2.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิดการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญา

แนวคิดการชดเชยค่าเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญาเกิดขึ้นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2517 ในรูปแบบการชดเชยแก่จำเลยในคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นเท่านั้นปรากฏตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 36 บัญญัติว่า “บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ” ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไป²

เมื่อมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ปี พ.ศ. 2521 หลักการดังกล่าวยังคงปรากฏในมาตรา 30 ซึ่งยังคงเนื้อความในรัฐธรรมนูญฉบับแรกเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ตามความเดิม

¹ จาก กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง (พิมพ์ครั้งที่ 2) (น.11), โดย กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2543, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

² จาก การชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), โดย ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ในมาตรา 36 อยู่ และได้มีการตราพระราชบัญญัติรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 ซึ่งบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2526 เป็นต้นมา³ โดยเงื่อนไขที่จำเลยหรือผู้มีสิทธิแทนจำเลยจะร้องขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมีบทบัญญัติไว้ในมาตรา 5⁴ แบ่งออกเป็นสามประการ คือ

(1) พยานบุคคลซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดภายหลังจากแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง

(2) พยานหลักฐานอื่นนอกจากพยานบุคคลตาม (1) ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังจากแสดงว่าเป็นพยานหลักฐานปลอมหรือเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือ

(3) มีพยานหลักฐานใหม่อันชัดเจนและสำคัญแก่คดีซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุดนั้น จะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้น ไม่ได้กระทำความผิดต้องเข้าเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งที่กล่าวมานี้จึงจะทำการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นได้ จำเลยจะมีสิทธิได้รับการพิจารณาจากศาลในเรื่องคำทดแทนต่อเมื่อ คำพิพากษาในคดีรื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่นั้นยกคำพิพากษาเดิม และพิพากษาใหม่ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ซึ่งนับแต่พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 ใช้บังคับมา ยังไม่มีจำเลยรายใดที่จะสามารถผ่านขั้นตอนไปถึงกระบวนการที่ศาลจะพิจารณาจ่ายคำทดแทนตามพระราชบัญญัตินี้ เพราะคำร้องส่วนมากจะไม่เข้า

³ จาก การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี), โดย ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁴ มาตรา 5 บัญญัติว่า “คดีใดที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้บุคคลใดต้องรับโทษอาญาในคดีนั้นแล้ว อาจมีการร้องขอให้รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่ได้ เมื่อปรากฏว่า

(1) พยานบุคคลซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังจากแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง

(2) พยานหลักฐานอื่นนอกจากพยานบุคคลตาม (๑) ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังจากแสดงว่าเป็นพยานหลักฐานปลอมหรือเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือ

(3) มีพยานหลักฐานใหม่อันชัดเจนและสำคัญแก่คดีซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุดนั้น จะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้น ไม่ได้กระทำความผิด

เงื่อนไข กรณีที่สามารถขอหรือฟื้นคดีอาญาได้ก็ไม่มีคดีที่มีคำพิพากษาใหม่ กลับคำพิพากษาคดีเดิม และสั่งจ่ายค่าทดแทน⁵

ต่อมาปีพ.ศ. 2537 ได้มีความพยายามในการผลักดันให้มีกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยในการยกร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2534 มีการเสนอเพิ่มวรรคสองของมาตรา 32 ให้มีข้อความว่า “บุคคลใดถูกควบคุมหรือคุมขังระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี หากภายหลังปรากฏว่ามีคำสั่งไม่ฟ้องคดีหรือมีคำพิพากษายกฟ้องอันถึงที่สุด เพราะเหตุที่บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” แต่ร่างที่เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อความดังกล่าวต้องตกไปในชั้นพิจารณาของรัฐ พ.ศ. 2539 เพราะที่ประชุมไม่เห็นด้วย โดยพอที่จะรวบรวมเหตุผลได้ดังนี้⁶

(1) บทบัญญัติดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้ผู้ไม่สุจริตใช้เป็นช่องทางที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐโดยมิชอบ ด้วยการจงใจทำให้ตนเองถูกนำเข้าสู่อำนาจรัฐ

(2) บทบัญญัติในลักษณะนี้ อาจทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมไม่มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้ดุลพินิจในการจับกุมคุมขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะเจ้าพนักงานตำรวจ ซึ่งอาจเป็นที่ห่วงเกรงว่าจะต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว หรืออาจถูกไต่เบียดในเงินค่าทดแทนดังกล่าวได้

(3) บทบัญญัติดังกล่าวอาจไม่ก่อประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม เพราะคำสั่งฟ้องของพนักงานอัยการ หรือคำพิพากษายกฟ้องอันถึงที่สุดของศาลนั้น ส่วนใหญ่อ้างเหตุผลว่าหลักฐานไม่พอพียงที่จะเอาผิดหรือลงโทษ หรือยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย มิได้อ้างเหตุว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้นจึงอาจไม่มีกรณีข้อเท็จจริงใดที่จะนำบทบัญญัตินี้มาใช้บังคับ

(4) วิธีการชดใช้ค่าทดแทนดังกล่าวส่งผลให้ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก จึงยังไม่เหมาะสมกับประเทศไทย

แต่กรรมวิธีการบางท่านที่เข้าร่วมประชุมได้ชี้แจงเหตุผลและตั้งข้อสังเกตในเชิงสนับสนุนร่างกฎหมายดังกล่าวว่า หลักการในเรื่องนี้เป็นอย่างเดียวกันกับเรื่องการชดใช้ค่าทดแทนจากการรื้อฟื้นคดีอาญา คือมุ่งคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะคนยากจน ซึ่งระบบการปล่อยชั่วคราวไม่สามารถคุ้มครองหรือเอื้อประโยชน์กับบุคคลเหล่านั้นจะเห็นว่ารัฐมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใน

⁵ การชดใช้ค่าทดแทน โดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (น.91). เล่มเดิม.

⁶ แหล่งเดิม.

ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับผู้บริสุทธิ์ เจตนาธรรมในการเพิ่มเติมบทบัญญัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มความระมัดระวังในการใช้มาตรการบังคับทางอาญา อันเป็นการกระทบถึงเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดี การใช้มาตรการทางอาญาที่รุนแรงจะมีเฉพาะกรณี ที่มีหลักฐาน โดยชัดแจ้งเท่านั้น ส่วนค่าใช้จ่ายอันเป็นค่าทดแทนที่ต้องจัดทำงบประมาณ แม้ว่ารัฐ จะต้องใช้เงินจำนวนมาก แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเยียวยาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน อันเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรม⁷

ในปี พ.ศ. 2539 เกิดกรณีการดำเนินคดีที่ผิดพลาดในคดีฆาตกรรม นางสาวเชอรี แอน ดันแคน อันเป็นคดีที่กระทรวงยุติธรรมไทย โดยมีพยานหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่าจำเลยที่ถูก ลงโทษเป็นผู้บริสุทธิ์ กระทรวงยุติธรรม โดยสำนักงานส่งเสริมตุลาการ ได้มีการจัดทำร่าง พระราชบัญญัติกองทุนเงินชดเชยผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขึ้นมา โดย มาตรา 24 แห่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมีเงื่อนไข จำเลยที่จะได้รับการพิจารณาจ่ายค่าทดแทน โดย

(1) ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง หรือมีคำสั่งจำหน่ายคดีเพราะจำเลยตาย หรือ พนักงานอัยการเป็น โจทก์ยื่นคำร้องขอถอนฟ้อง และศาลมีคำสั่งอนุญาต

(2) ปรากฏข้อเท็จจริงว่า จำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือจำเลยถูกดำเนินคดี เนื่องมาจากความผิดพลาดในการวินิจฉัยหรือสั่งการอย่างหนึ่งอย่างใดของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการ ยุติธรรม ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หรือมีพฤติการณ์แห่งกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่า จำเลยควรได้รับเงินชดเชย

แต่ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวก็ไม่ได้ผ่านออกมาเป็นกฎหมาย⁸

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ตามบัญญัติมาตรา 245 บัญญัติรับรอง สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือแก่ร่างกาย หรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำ ความผิดนั้นและไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น และมาตรา 246 การรับรอง สิทธิในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็น จำเลยในคดีอาญาและถูกคุม ขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิ ดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย การพิจารณาจ่ายค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา จึงเกิดพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและ

⁷ แหล่งเดิม.

⁸ แหล่งเดิม.

ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้นและได้วางหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการจ่ายค่าทดแทน และผู้มีอำนาจพิจารณาค่าทดแทน รวมทั้งเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายกำหนด หลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทน ผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในบทนี้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาแนวคิดและระบบการจ่ายเงินทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 กฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่ เกี่ยวข้องกับการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

การเยียวยาผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา มีการรับรองสิทธิโดยรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

สิทธิของจำเลยในคดีอาญาได้มีการรับรองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 246⁹ เพื่อเป็นการรับรองสิทธิดังกล่าว จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติ ค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้น ต่อมา รัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2550 ส่วนที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมมาตรา 40 (5)¹⁰ ให้ จำเลยในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ การดำเนิน กระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา เมื่อมีความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมย่อมส่งผลกระทบต่อ โดยตรงต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญา รัฐต้องเยียวยาความเสียหายต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาให้กลับคืนสู่ สภาพเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมมากที่สุด กฎหมายจึงกำหนดสิทธิให้จำเลยได้รับการเยียวยา จากรัฐ โดยกฎหมายกำหนดเงื่อนไข องค์กรที่มีอำนาจพิจารณา หลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ไว้ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทน และ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาพ.ศ. 2544 ซึ่งจะอธิบายรายละเอียด ในหัวข้อที่ 2.4

⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 246 บัญญัติว่า “บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดี อาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนสิทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

¹⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 40 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการ ยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่ จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิเกี่ยวกับการชดเชย ค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้แก่ผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญาไว้ในมาตรา 40(5) กำหนดให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังขยายการคุ้มครองสิทธิดังกล่าวไปถึงตัวผู้ต้องหา ซึ่งผู้ต้องหานั้นเมื่อถูกควบคุมตัวเพื่อทำการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนย่อมตกอยู่ในสถานะเช่นเดียวกับจำเลยซึ่งถูกฟ้องต่อศาลแล้วเช่นกัน ผู้ต้องหาต้องถูกควบคุมตัวจนกว่าจะทำการสอบสวนเสร็จสิ้น ต่อจากนั้นพนักงานสอบสวนจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือไม่สั่งฟ้อง ก็ต้องนำตัวผู้ต้องหาส่งตัวต่อพนักงานอัยการจนกระทั่งพนักงานอัยการจะมีความเห็นสั่งฟ้องก็ตาม ระหว่างนี้ผู้ต้องหาต้องอยู่ในการควบคุมตัวโดยตลอด การควบคุมตัวดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นในชั้นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการระหว่างพิจารณาผู้ต้องหาจะต้องถูกคุมขัง เว้นแต่จะมีประกันตัวไป โดยมีหลักประกันหรือไม่มีหลักประกันแล้วแต่กรณี แม้ผู้ต้องหาจะยังไม่ถูกฟ้องต่อศาลก็ต้องตกอยู่ในฐานะเช่นเดียวกับจำเลยที่ถูกฟ้องต่อศาล และในบางครั้งการถูกควบคุมตัวแม้จะยังไม่มีการตัดสินว่าผิดหรือไม่ตามหลักกฎหมายอาญาซึ่งให้สันนิษฐานไว้ก่อนเป็นผู้บริสุทธิ์ เมื่อผ่านกระบวนการพิจารณาสอบสวนทำความเข้าใจเพื่อนำส่งพนักงานอัยการแต่ละขั้นตอนย่อมใช้ระยะเวลา ผู้ต้องหาบางรายถูกสั่งคุมขังตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดไปก่อนแล้ว แต่ต่อมาจะมีความเห็นจากพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง เนื่องจากหลักฐานไม่ชัดเจนเพียงพอ แต่ความเสียหายแก่ผู้ต้องหาได้เกิดขึ้นแล้ว ทั้งทางจิตใจและการดำรงชีวิต สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นการยากที่ผู้ต้องหาจะได้รับการเยียวยาจากรัฐ อีกทั้งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 หาได้มีบทบัญญัติคุ้มครองไปถึงสิทธิของผู้ต้องหาด้วยไม่ ทำให้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ยังไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 เสียทั้งหมด

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคในทางกฎหมาย และสิทธิ ในกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาของบุคคลตาม มาตรา 4, 30, 32 และ 39 ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่า

- 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ให้สิทธิและเสรีภาพบุคคลดังต่อไปนี้
 - ก. ได้รับการคุ้มครองเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค
 - ข. มีความเสมอภาคกันทางกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

ค. มีสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

2) สิทธิในกระบวนการยุติธรรมบุคคลที่จะต้องรับโทษทางอาญาต่อเมื่อกระทำการที่กฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และการลงโทษจะหนักกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้

ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์¹¹

ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด ในคดีอาญาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนกับเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังต่อไปนี้¹²

(1) สิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

(2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่อง การได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริง และตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริงหรือข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณา โดยผู้พิพากษา หรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีโดยครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ และจำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลยและพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องเป็นไปตามที่กฎหมายลูกบทบัญญัติกำหนดไว้

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศ

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39.

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 40.

(7) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีสิทธิ ได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ ถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบ พยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการ ปลดปล่อยชั่วคราวหรือการประกันตัว

(8) ในส่วนคดีทางแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสม จากรัฐ

2.2 แนวคิดในการเยียวยาจำเลยในคดีอาญาจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด

2.2.1 แนวคิดในการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ¹³

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในบางครั้งก็มีความผิดพลาด และกระบวนการ ที่การผิดพลาดนั้นส่งผลโดยตรงต่อจำเลยในคดีอาญา ซึ่งต้องเสียอิสรภาพระหว่างถูกดำเนินคดี หรือทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องรับโทษ เมื่อเกิดความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม รัฐต้อง รับผิดชอบและเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากความผิดพลาดนั้น โดยการชดเชย ความเสียหายที่บุคคลผู้บริสุทธิ์และยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาของรัฐให้กลับคืนมาด้วย

แนวความคิดการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ มีที่มาจากหลักการขององค์การ สหประชาชาติ จากการตรากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (UN International Covenant on Civil and Political Rights) มาตรา 14(6) มี ใจความสำคัญว่า บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่า ได้กระทำความผิด และหากปรากฏต่อมามีการกลับแก้คำพิพากษาหรือมีการอภัยโทษ เพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้ กระทำความผิดเนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการ ยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมาย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วน รู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปิดปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น¹⁴

และยังมี European Convention on Human Rights, Protocol No 7, Article 3 หรือพิธีสาร ฉบับที่ 7 มาตรา 3 ออกตามความอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มีการบัญญัติถึงหลัก กฎหมายที่รัฐจะต้องทำการเยียวยาแก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ ว่า “บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดย

¹³ จาก การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา. (รายงานผลการวิจัย) (น. 14-20), โดย อุดม รัฐอมฤตและคณะ, 2550, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹⁴ แหล่งเดิม .

คำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดและหากปรากฏต่อมามีการกลับคำพิพากษาหรือมีการอุทธรณ์โทษเพราะเหตุที่บุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดเนื่องจากพบพยานหลักฐานใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายหรือได้รับการช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีการอื่นตามสมควร เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการปกปิดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น” โดยมีข้อความทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในกติกาสากลว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ซึ่งมีข้อความเพิ่มเติมถึงวิธีการที่รัฐต้องทำการเยียวยาออกเหนือไปจากการชดใช้ค่าทดแทน ทำให้จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีการอื่นตามสมควรด้วย¹⁵

จากหลักกฎหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่าการเยียวยาแก่บุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐและต่อมามีการพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ จะได้รับการเยียวยาหรือชดเชยความเสียหายจากรัฐจะอยู่ในรูปแบบการจ่ายเงินค่าทดแทน มีสองลักษณะคือ

1. เงินที่รัฐพึงจ่ายเงิน โดยอาศัยหลักกฎหมายแห่งในมูลละเมิด
2. เงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ที่รัฐเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์เป็นการชดใช้ค่าทดแทนให้ในลักษณะของความเมตตา หรือความรับผิดชอบของรัฐ

การจ่ายค่าทดแทน Ex Gratia Payment นี้เดิมองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีคือ Home Secretary แต่โดยปกติ Home Secretary จะมีแนวปฏิบัติที่สำคัญว่าจะไม่พิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้ เว้นแต่จะมีกรณีจำเป็นหรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวเกิดจากการละเลยหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐ ซึ่งในกรณีเช่นนี้เห็นได้ว่าการจ่ายค่าทดแทน ex gratia payment ไม่สามารถหาหลักเกณฑ์หรือแนวทางที่แน่นอนตายตัวได้เลย เพราะถูกดำเนินคดีอาญาที่ร้องขอไม่ทราบหรือคาดหมายได้ว่ามีกรณีใดบ้างที่ถือว่าการละเลยหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐหรือในกรณีใดไม่จำเป็น การตัดสินใจหรือวินิจฉัยจึงกลายเป็นเรื่องอำเภอใจ ซึ่งอาจจะไม่มีเหตุผลสำหรับการปฏิเสธที่จะจ่ายค่าทดแทนนั้นเลยก็ได้¹⁶

แต่เมื่อมีการใช้กฎหมาย Criminal Justice Act 1988 องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาค่าชดเชยคือกระทรวงมหาดไทย (Home Office) โดยมีแนวทางในการพิจารณาจากภาวะความเดือนร้อน (hardship) ที่จำเลยได้รับการตกเป็นผู้ต้องสงสัย ซึ่งมีการชดใช้ในลักษณะเดียวกับการจ่ายค่าสินไหมทดแทนความเสียหายตามกฎหมายแพ่ง คือนำจำนวนความเสียหายส่วนบุคคลที่คำนวณเป็นเงินได้ (Personal Financial loss) และการสูญเสีย (Loss of Earning) การสูญเสียความสามารถในการประกอบกิจการในอนาคต (The Reduction in The Applicants Future Earning Capacity)

¹⁵ แหล่งเดิม.

¹⁶ Stephen Schafer, Victimology: The Victim and His Criminal, p. 120

นอกจากค่าเสียหายที่กล่าวมานี้ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสียไปเพราะการถูกดำเนินคดี เช่น ค่าทนายความ ค่าใช้จ่ายที่ญาติของจำเลยใช้ในการมาเยี่ยมจำเลยระหว่างถูกจำคุก¹⁷

เงินที่รัฐใช้จ่ายเพื่อชดเชยให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ทั้งสองลักษณะที่กล่าวมา มีที่มาจากงบประมาณของรัฐเมื่อเกิดความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยจำนวนเงินดังกล่าวจะมาจากกองทุนของรัฐ (Public Funds) หรือมาจากภาษีของประชาชน

การเยียวยาให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ พิจารณาจากหลักกฎหมายประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีลักษณะการเยียวยาในรูปแบบการจ่ายเงินสงเคราะห์ แต่กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นยังครอบคลุมไปถึงผู้ต้องหาในคดีอาญาด้วย โดยศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการพิจารณาว่ารัฐควรจะต้องจ่ายเงินค่าทดแทนเป็นจำนวนเท่าใด เช่น กรณีจำเลยต้องโทษประหารชีวิตศาลจะพิจารณาจากความตาย และหากพิสูจน์ได้ว่าความตายของจำเลยทำให้เกิดความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ศาลอาจกำหนดเงินที่จะจ่ายให้เพิ่มขึ้น ศาลจะพิจารณาโดยคำนึงถึงอายุ สุขภาพ ความสามารถในการทำมาหาได้ และค่าเสียหายในเชิงทรัพย์สินที่เกี่ยวกับความตายด้วย¹⁸ กรณีต้องโทษจำคุกก็เช่นเดียวกัน แต่ถ้าเป็นโทษปรับ รัฐจะเยียวยาค่าเสียหายให้เท่ากับจำนวนเงินค่าปรับพร้อมทั้งอัตราดอกเบี้ยนับแต่วันที่ถูกปรับจนถึงวันที่ศาลตัดสินให้มีการเยียวยาความเสียหาย

การเยียวยาไม่ว่าจะในลักษณะเป็นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยมูลละเมิดตามกฎหมายแพ่ง หรือการเยียวยาในรูปแบบเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment) ต่างก็มีแนวคิดอันมีจุดมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือรัฐต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม และเพื่อเรียกศรัทธาหรือความเชื่อมั่นจากประชาชนต่อรัฐ (Public Confidence) ให้กลับมาดั้งเดิม อย่างไรก็ตามรัฐยังคงมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยจากเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่ดำเนินงานผิดพลาดรวมทั้งเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นอีก รัฐต้องเข้าควบคุม ตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ ให้ปฏิบัติโดยชอบด้วยกฎหมาย มีความระมัดระวังและรอบคอบมากกว่าที่ผ่านมา

การเยียวยาจึงเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ รัฐจำเป็นที่จะต้องมีการเยียวยาอันเป็นแนวทางในการพิทักษ์สิทธิของจำเลยผู้บริสุทธิ์ ศาลจะพิจารณาให้ค่าทดแทนมากน้อยเป็นประการใดก็ตามต้องพิจารณาจากโทษที่จำเลยต้องได้รับ ความเสียหายที่จำเลยได้รับประกอบความสามารถในการประกอบอาชีพ และยังคงต้องคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับค่าความเสียหายที่แท้จริง

¹⁷ <http://www.leeds.ac.uk/law/ccjs/homepage.htm>

¹⁸ “การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา”

2.2.2 แนวคิดในการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยการใช้สิทธิทางศาล¹⁹

นอกจากแนวคิดที่รัฐต้องเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยในคดีอาญาแล้ว หลักกฎหมายทั่วไป บุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายในคดีอาญาต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย

บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญา เป็นผลโดยตรงจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด ทำให้บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับความเสียหาย จึงเกิดสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน อันเป็นการเยียวยาจากรัฐไม่ว่าผู้ก่อให้เกิดความเสียหายจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชน แต่เมื่อผลของกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องได้รับความเสียหาย บุคคลนั้นต้องมีความรับผิดชอบในทางแพ่งต่อจำเลย และการใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนแล้วจะได้รับการเยียวยาในทางแพ่งจากผู้กระทำผิดมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ปรากฏต่อศาล อีกทั้งฐานะของผู้กระทำละเมิดที่จะสามารถชดเชยค่าเสียหายได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใดด้วย

แต่ถ้าผู้กระทำผิดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดอยู่ในสังกัด ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหาย เมื่อหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบแล้วจึงจะใช้สิทธิไล่เบี้ยเอาากับเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้กระทำละเมิดต่อไป ตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 แต่เนื่องจากความผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญา ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาด้วยก็ได้ หากกรณีเป็นเช่นนี้ รัฐต้องเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่จำเลยแล้ว ในฐานะส่วนตัวผู้พิพากษาก็ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนในมูลละเมิดที่เกิดขึ้นด้วย โดยอาศัยหลักกฎหมายเรื่องละเมิด

อย่างไรก็ตามความรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ไม่เป็นการตัดสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธิ์ที่จะเรียกร้องสิทธิค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 อีกทางหนึ่ง

2.2.3 หลักความรับผิดโดยรัฐ (strict enterprise liability)²⁰

หลักความรับผิดโดยเด็ดขาดของหน่วยงาน เป็นหลักที่ไม่คำนึงว่าความผิดพลาดนั้นจะเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่หรือไม่ แต่ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นแก่จำเลย

¹⁹ “การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา” (น.18-19). เล่มเดิม.

²⁰ “รายงานการศึกษาระดับสมบูรณั โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544: กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, โดย ณรงค์ ใจหาญและคณะ, 2555, น.13-14.

แล้วรัฐจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย อันเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่มีต่อกลไกในการดำเนินคดี เป็นการบังคับให้เจ้าหน้าที่ต้องดำเนินงานอย่างรัดกุมในทุกขั้นตอน เพราะหากมีความผิดพลาดเกิดขึ้น จำเลยจะเป็นผู้ได้รับความเสียหายโดยไม่สมควร

ด้วยหลักการนี้ทำให้รัฐแต่ละประเทศเกิดกระบวนการจ่ายค่าทดแทนและมีการวางหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากความเสียหายที่เกิดขึ้นก็มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น กรณีความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ รัฐต้องรับผิดชอบในความเสียหายไม่ว่าเจ้าหน้าที่จะกระทำด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หรือกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือไม่จึงจะต้องรับผิด หากไม่มีการกระทำอันจะถือเป็นการละเมิดก็ไม่ต้องรับผิด เพราะฉะนั้น การที่จำเลยต้องถูกคุมขังเพราะการกระทำของบุคคลอื่น แต่ไม่ได้เกิดจากความประมาทของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม รัฐไม่ต้องรับผิด

2.3 แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน

กระบวนการยุติธรรมมีองค์กรหลักๆ ในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ องค์กรเหล่านี้มีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และเพื่อคุ้มครองผู้บริสุทธิ์และคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งก่อนหน้ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ผู้ต้องหา จำเลย เมื่อมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติมาตรา 245 บัญญัติการรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ครอบคลุมถึงสิทธิของผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม (Crime-victim) หรือผู้เสียหายในคดีอาญา (Injured-person) ซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ โดยประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกในสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายหรืออาชญากรรมไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 8 บัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผล โดยศาลแห่งชาติซึ่งมีอำนาจอันเนื่องมาจากการกระทำใดๆ ที่ละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจากรัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมาย” จากหลักปฏิญญาสากลที่กล่าวมาทำให้เกิดการผลักดันกับประเทศไทยที่จะนำหลักการพื้นฐานจากกฎบัตรสหประชาชาติ และสนธิสัญญาต่างๆ มาเป็นสาระในการร่างรัฐธรรมนูญ ต่อมาในปี 2550 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 40(5) ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ทำนองเดียวกัน²¹

²¹ จาก “สิทธิของผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544”, โดย สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (2556, มกราคม-มิถุนายน), *วารสารสิทธิมนุษยชน*, 2(1), น. 6-12.

ความหมายของคำว่า “สิทธิ” ความหมายของคำว่าสิทธิ (Rights) มีหลายแนวความคิด และมีมุมมองที่ตรงกันต่างกันออกไปอย่างไรก็ตามมีการให้คำจำกัดความของสิทธิไว้ คือ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน สิทธิ หมายถึง “ความสำเร็จ (กฎ) ได้อย่างอิสระโดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย”

สิทธิจะเป็นแนวคิดพื้นฐาน (Basic concept) ในทางกฎหมาย และมีการกล่าวถึงหรือบัญญัติถึงสิทธิอยู่โดยทั่วไปในกฎหมายโดยตรงและโดยอ้อมแต่ก็ได้มีการบัญญัติถึงความหมายของคำว่า “สิทธิ” มากมายหลายกรณีในกฎหมายจึงมีการให้ความหมายของสิทธิแตกต่างกันไป²²

“สิทธิ” หมายถึง “อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง” (Willensmacht) เป็นความหมายที่ Windscheid นักกฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น โดยความหมายนี้เน้นที่ “อำนาจ” กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีสิทธิแล้วก็ย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงเกี่ยวกับสิ่งนั้น ได้ เช่น ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์ย่อมมีอำนาจที่จะมีเจตจำนงในการที่จะครอบครอง ใช้จ่าย จำหน่าย จ่ายโอน นำไปทำเป็นหลักประกัน อย่างไรก็ตามก็ได้ตามความปรารถนาของเขา เขาจะใช้อำนาจนั้นทั้งหมดหรือบางอย่างหรือไม่ใช้ก็ได้

“สิทธิ” หมายถึง “ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้” เป็นความหมายที่ Jhering นักกฎหมายชาวเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น โดยเน้นที่จุดประสงค์ของสิทธิว่าการที่กฎหมายให้อำนาจนั้นก็เพื่อประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธินั้น ดังนั้นสิทธิจึงควรเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองมากกว่าอำนาจ

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่าความเห็นของ Windscheid และ Jherin เป็นการมองไปคนละแง่ กล่าวคือ สิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ในอันที่จะมีเจตจำนงนั้น เป็นการมองไปในแง่ “เนื้อหา” (Inhalt) ของสิทธิ ส่วนความเห็นที่ถือว่า สิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง นั้นมองไปในแง่ “จุดประสงค์ของสิทธิ” อธิบายความหมายของคำว่า “สิทธิ” คือ สิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ ในอันที่จะมีเจตจำนงของตนเองนั้นเป็นการมองในแง่ของเนื้อหา ส่วนการถือว่าสิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองเป็นการมองในแง่จุดประสงค์ของสิทธิ ปัจจุบันถือว่าสิทธิเป็นประโยชน์และควรถือว่าสิทธิ คือ อำนาจที่กฎหมายให้เพื่อสำเร็จประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง อย่างไรก็ตามมีความเห็นว่า ความหมายของคำว่าสิทธิได้แก่ “ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและ

²² สุทร มณีสวัสดิ์. การจัดการศึกษาความกฎหมายและบททั่วไป . law.stou.ac.th/dynfiles/หน่วย 1.

คุ้มครองให้” หมายถึงเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่ และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองคือ คุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิในกรณีที่เป็นการละเมิดด้วย²³

หลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน คือ ความเสมอภาค สิทธิ เสรีภาพ มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่รัฐธรรมนูญมุ่งให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกคน²⁴

ปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นมาตรฐานร่วมกันสำหรับประชาชาติทั้งหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเคารพสิทธิ และอิสรภาพเหล่านี้ และเพื่อความก้าวหน้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ อันจะทำให้เป็นการยอมรับนับถือและปฏิบัติตามโดยสากล เพื่อบรรลุเป้าหมายในบรรดาประเทศรัฐสมาชิกด้วยกัน และเพื่อประชาชนที่อยู่อาศัยในดินแดนแห่งรัฐนั้นๆ²⁵ โดยการยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกัน และโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพความยุติธรรมและสันติภาพในโลก²⁶

โดยปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนวางมาตรการเป็นหลักในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของประชาชน ให้ทุกคนเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆอันเป็นการล่วงละเมิดปญญา และจากการยุ้งให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว²⁷ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการบำบัดอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมาย²⁸ ทุกคนมีสิทธิโดยเสมอภาคเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม และเปิดเผยจากศาลที่เป็นอิสระ และเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตน และการกระทำผิดอาญาใดๆ ที่ตนถูกกล่าวหา²⁹ ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการ

²³ จาก *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 9) (น.187-188), โดยหยุด แสงอุทัย, 2523, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

²⁴ <http://vichakarn.triamudom.ac.th>

²⁵ *สิทธิของผู้เสียหายที่จะได้รับการเยียวยาจากรัฐอันเนื่องมาจากการกระทำผิดทางอาญา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี), โดย ชาดิชาช ชอบทางศิลป์, 2542, กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

²⁶ จาก “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอันเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา”, โดย อุทัย วิเศษสมิต, (2503,เมษายน), *คูลพาท*, 4,7. น.418.

²⁷ ปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 7.

²⁸ ปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 8.

²⁹ ปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 10.

สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี³⁰

สิทธิของเหยื่ออาชญากรรมตามปฏิญญาสหประชาชาติ ตามมติที่ประชุมสมัชชาใหญ่ที่ 40/34 ของการประชุมใหญ่สหประชาชาติ ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดครั้งที่ 7 ประจำปี ค.ศ.1985 ได้รับรองปฏิญญาว่าด้วยความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of basic principle of Justice for victim of crime and abuse of power)เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 1985 เป็นครั้งแรกที่มีการยอมรับในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรม อันรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา มีรายละเอียดดังนี้³¹

ข้อ 4 ผู้เสียหายทางอาญาควรจะได้รับ การดูแลด้วยความรู้สึกเมตตา และเคารพในเกียรติยศ ศักดิ์ศรี เขาเหล่านั้นมีสิทธิที่จะเข้าสู่กลไกของกระบวนการยุติธรรม และได้รับการเยียวยาตามที่รัฐสมาชิกกำหนดให้เพื่อบรรเทาความเสียหายที่ได้รับ

ข้อ 5. กลไกของฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารควรที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายทางอาญาได้รับการเยียวยาผ่านกระบวนการต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ผู้เสียหายทางอาญาควรจะได้รับทราบถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาผ่านทางกลไกเหล่านั้น

ข้อ 6. กระบวนการทางฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารที่ตอบสนองความต้องการของผู้เสียหายทางอาญาควรปฏิบัติดังนี้

ข้อ 6.1 แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงความเป็นไปในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีรวมทั้งขั้นตอนของคดี

ข้อ 6.2 เมื่อสิทธิส่วนบุคคลของผู้เสียหายถูกระงับควรให้ผู้เสียหายมีโอกาสได้แสดงทัศนคติเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

ข้อ 6.3 ควรจัดให้มีการช่วยเหลือผู้เสียหายตามสมควรตลอดกระบวนการทางกฎหมาย

ข้อ 7. เมื่อเห็นสมควรเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยและเยียวยาแก่ผู้เสียหายควรจัดให้มีกลไกระงับข้อพิพาทแบบไม่เป็นทางการ ทั้งนี้โดยให้รวมถึงการประนอมข้อพิพาทการอนุญาโตตุลาการ และความยุติธรรมตามจารีต

³⁰ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 11(1).

³¹ จาก “เหยื่ออาชญากรรม, การประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรม.”, โดย ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. (2539), *อัยการนิเทศ*, 58, 54. น.90.

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน จึงเป็นหลักที่ให้แนวทางในพัฒนาสังคมและกฎหมายให้เกิดความยอมรับในนานาประเทศ อันเป็นเครื่องป้องกันสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชากรของแต่ละประเทศสมควรมีเป็นหลักประกันพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน

รูปแบบของการชดใช้ค่าเสียหายที่แสดงให้เห็นความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิดในกระบวนการชดใช้ที่น่าสนใจมี 3 ประเภทคือ³²

1) การชดใช้ค่าเสียหายทางด้านจิตใจ (Spiritual Restitution) Stephen Schafer มีความเห็นว่าการชดใช้ค่าเสียหายจากอาชญากรรม อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยบรรเทาทางจิตใจของผู้เสียหาย โดยการให้ผู้เสียหายพบปะสนทนากับอาชญากร เพื่อให้ผู้เสียหายได้ระบายความรู้สึกของผู้เสียหายและได้รับรู้ถึงความเสียหายที่ได้รับจากการกระทำของอาชญากร นอกจากนี้ยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้อาชญากรรู้สึกสำนึกตระหนักในความผิดของตน การที่อาชญากรรับสารภาพต่อหน้าผู้เสียหายก็มีผลต่อจิตใจของผู้เสียหายช่วยลดความตึงเครียดได้อีกประการหนึ่ง แต่แนวคิดนี้ย่อมมีทั้งผลดีและผลเสีย เพราะการที่ผู้เสียหายปะทะกับอาชญากรและระบายความรู้สึกแก่อาชญากร ผู้เสียหายมักแสดงอารมณ์ของความโกรธ ความแค้น และอาจแสดงความก้าวร้าวออกมา และไม่อาจยับยั้งควบคุมทางอารมณ์ได้ อาจแสดงพฤติกรรมโต้ตอบอย่างรุนแรงเกินขอบเขต ซึ่งอาจทำให้ผู้กระทำความผิดมีจิตใจอาฆาตพยาบาท และอาจส่งผลให้ผู้กระทำความผิดมีจิตใจที่แข็งกร้าวหรือกระด้างยิ่งขึ้นจนเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขให้กลับความประพฤติก็เป็นได้

2) การชดใช้ค่าเสียหายแบบสร้างสรรค์ความรับผิดชอบ (Creative Restitution) เป็นแนวความคิดร่วมระหว่างศาสตราจารย์ Albert Eglash กับ Ernest Papanet ซึ่งสนับสนุนให้ศาลสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายที่ถูกประทุษร้าย เพื่อเป็นการทดแทนหรือบรรเทาโทษจำคุกเนื่องจากอาชญากรรมที่ได้ทำขึ้นเป็นการประทุษร้ายต่อผู้เสียหายโดยตรง จึงถือเป็นความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิดที่จะต้องชดใช้ค่าเสียหาย ถ้าสามารถชดใช้ค่าเสียหายแทนการลงโทษจำคุกได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วนอกจากเป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดตระหนักถึงความเสียหายของอาชญากรรมที่มีต่อผู้อื่นและยังมีผลดีต่อการแก้ไขพฤติกรรมของอาชญากรอีกด้วย ทั้งยังเป็นผลดีเกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ในเรือนจำได้โดยตรง

3) การชดใช้ค่าเสียหายโดยสมัครใจของผู้กระทำความผิด (Spontaneous Restitution) เป็นรูปแบบของการชดใช้ค่าเสียหายจากความสมัครใจหรือความรู้สึกในความผิดของอาชญากรโดยตรง การชดใช้ค่าเสียหายในประเด็นนี้จะมีผลในทางผสานความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจของผู้เสียหายและอาชญากรมากกว่าการชดใช้ในรูปแบบของการลงโทษแบบอื่น กล่าวคือเมื่อผู้กระทำ

³² จาก *หลักทัณฑ์วิทยา* (น.42-43), โดย ประเสริฐ เมฆมณี, 2525, กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์ .

ความผิดยอมชดใช้ค่าเสียหายด้วยความเต็มใจแล้วยอมเป็นผลให้ผู้เสียหายเห็นอกเห็นใจและพร้อมที่จะให้อภัยแก่ผู้กระทำความผิดหรือลดความโกรธเคือง ชุ่นแค้น หรืออาจทำให้ไม่คิดใจเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าชดเชย จากผู้กระทำความผิดเลยก็ได้ นอกจากนี้คณะกรรมการการปฏิรูปกฎหมายแห่งแคนาดา ค.ศ. 1976 ได้เสนอแนวทางปฏิบัติว่าด้วยการชดใช้ค่าเสียหาย มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้³³

ก. การชดใช้ค่าเสียหาย หมายถึงการที่ผู้กระทำความผิดได้ชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย ซึ่งได้รับความสูญเสียเท่าที่ผู้กระทำผิดจะสามารถชดใช้ได้

ข. การชดใช้ค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม มิได้หมายถึงการชดใช้ที่เป็นตัวเงินเสมอไป อาจเป็นการชดใช้รูปแบบอื่นที่เหมาะสมกับกรณีความผิดนั้นๆ ก็เป็นได้ เช่น การขอขมาลาโทษแก่ผู้เสียหายหรือการทำงานให้ผู้เสียหาย เพื่อตอบแทนชดใช้ในความผิดนั้นๆ เป็นต้น

ค. การชดใช้ค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม นอกจากจะต้องคำนึงถึงหลักความสามารถแห่งการชดใช้ค่าเสียหายของผู้กระทำความผิดหรือการชดใช้ค่าเสียหายอื่นๆ ประกอบแล้วยังจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงหลักความยินยอมเห็นพ้องผู้เสียหายโดยตรงอีกด้วย

ง. การชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน ควรจะได้กำหนดจำนวนเงินและหลักการ เงื่อนไข ปฏิบัติไว้อย่างแจ่มแจ้ง

จ. ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดจงใจปฏิเสธ ไม่ชดใช้ค่าเสียหายตามคำสั่งของศาล ศาลอาจใช้โทษจำคุก หรือมาตรการบังคับอื่นๆ ลงโทษให้เหมาะสมกับฐานความผิดก็ได้รายงาน เสวนาทางวิชาการเรื่อง “รัฐธรรมนูญใหม่กับกระบวนการยุติธรรม”³⁴ ได้มีการเสนอแนะในการจัดรูปแบบให้มีการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ผู้บริสุทธิ์ขึ้นในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้การเยียวยาแก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญาจากกรณีต่างๆ ดังนี้

- 1) การชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ผู้เสียหาย
- 2) การชดใช้ค่าเสียหายโดยการให้บริการต่างๆแก่ผู้เสียหาย
- 3) การชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ชุมชนหรือรัฐ
- 4) การชดใช้ค่าเสียหายโดยการให้บริการต่างๆแก่ชุมชนหรือรัฐ

³³ แหล่งเดิม.

³⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540.

ขั้นตอนการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมและระบบย่อย สามารถจะแบ่งประเภทของระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมตามลักษณะของวัตถุประสงค์ของการดำเนินการได้ 3 ประเภทดังนี้³⁵

ประเภทแรก ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม ได้แก่ ตำรวจและอัยการ จากการพิจารณาถึงขั้นตอนของการดำเนินงานของตำรวจและอัยการที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรมแล้วจะเห็นได้ว่าทั้งตำรวจและอัยการมีแนวโน้มที่สงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรมมากกว่าผู้กระทำผิด โดยสามารถวิเคราะห์การทำงานของตำรวจและอัยการได้ว่ามีวัตถุประสงค์ เพื่อจะจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ แม้จะมีบทบัญญัติของกฎหมายให้พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ เมื่อพยานหลักฐานไม่เพียงพอโดยทั่วไปแล้วในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนก็มีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวมพยานหลักฐานให้ได้มากที่สุดจนสามารถสั่งฟ้องผู้ต้องหาได้ และเมื่อพนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อ ศาลก็จะพยายามดำเนินการสืบพยานในศาลเพื่อที่จะให้ศาลพิพากษาลงโทษจำเลย ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าระบบตำรวจและอัยการ ซึ่งเป็นระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมจะมีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม

ประเภทที่สอง ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อสงเคราะห์ทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด ซึ่งได้แก่ทนายความแต่วัตถุประสงค์นี้จะเกิดขึ้นพร้อมกันในขณะเดียวกันไม่ได้ กล่าวคือ ทนายความซึ่งเป็นฝ่ายเหยื่ออาชญากรรมก็จะมีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม และในทำนองเดียวกัน ทนายความของฝ่ายผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับทนายความจะรับเป็นทนายความให้กับฝ่ายไหน เว้นแต่ในบางกรณีที่ศาลตั้งทนายให้กับจำเลยตามกฎหมาย ทนายความผู้นั้นก็ย่อมมีวัตถุประสงค์เป็นไปตามบทบาทที่ได้รับ

ประเภทที่สาม ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นกลาง ได้แก่ ศาล โดยที่ในการพิจารณาคดีต่างๆศาลจะยึดถือการวางตัวเป็นกลาง โดยเคร่งครัด และต้องการจะให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของศาลจึงเป็นไปเพื่อรักษาความเป็นกลางมิได้มีเจตนาที่จะสงเคราะห์ ทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิด ดังนั้นจะเห็นได้จากการที่ศาลพิจารณาว่าเหยื่ออาชญากรรมมีฐานะเป็นเพียงพยานผู้หนึ่งที่มาเบิกความต่อศาลเท่านั้น

ผลจากปฏิกูญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนับเป็นจุดเปลี่ยนทำให้กระบวนการยุติธรรมไทย มีการปรับปรุงให้ประชาชนเข้าถึงได้ (Justice for all, All for Justice) มากขึ้น มีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน อำนาจโอกาสที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ทั้งในการใช้

³⁵ จาก *อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม: ปัญหาอุปสรรคและแนวทางควบคุม* (น. 132-133), โดย ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ, 2531, กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สิทธิทางศาลและการต่อสู้คดี เช่น การจัดหาทนายความให้ ภายหลังจากปฏิรูประบบราชการเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชน ประกอบกับการที่ศาลยุติธรรมได้รับการยกสถานะให้เป็นสถาบันอิสระแยกจากฝ่ายบริหารโดยเด็ดขาด กระทรวงยุติธรรมจึงปรับโครงสร้างเพื่อสามารถเป็นหน่วยงานหลักของฝ่ายบริหารในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง³⁶ และมีการตั้งองค์กรต่างๆ เพื่อรองรับกับภารกิจที่เปลี่ยนไปจากเดิมเช่น กรมราชทัณฑ์ เดิมสังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทยได้ปรับโอนให้มาอยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม กรมคุมประพฤติ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและกรมบังคับคดีซึ่งเดิมเป็นหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมยังคงอยู่ต่อไป และมีการตั้งหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ เช่น กรมสอบสวนคดีพิเศษ และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อันเป็นหน่วยงานที่ทำให้ประชาชนที่เข้าไปประชาชนเข้าถึงความยุติธรรม โดยทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ให้ความรู้ทางด้านกฎหมายสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย

ในกรณีของคนต่างด้าว จะมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนความเสียหายหรือไม่ ในกรณีนี้หากจำแนกประเภทของสิทธิและเสรีภาพให้มีความชัดเจน โดยแยกลักษณะแห่งสิทธิบางประการที่มีมาแต่กำเนิด (Basic Rights) หรือสิทธิมูลฐาน (Fundamental Rights) ออกจากสิทธิ และเสรีภาพของพลเมือง ซึ่งเกิดจากการรับรองของรัฐ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาในการคุ้มครองระหว่างคนต่างด้าวกับบุคคลที่มีสัญชาติไทย โดยหากเป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐาน (Fundamental Rights) ความคุ้มครองครอบคลุมมนุษย์ทุกคนโดยไม่จำกัดสัญชาติ ในขณะที่สิทธิเสรีภาพของพลเมืองจะคุ้มครองเฉพาะบุคคลสัญชาติไทยเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คนต่างด้าวจะมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญเท่าเทียมคนไทยไม่ได้ โดยเฉพาะหากสิทธิและเสรีภาพเป็นสิทธิพลเมือง ที่คนในชาติมีสิทธิ เช่น สิทธิการเลือกตั้ง แต่หากเป็นสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิพื้นฐานคนต่างด้าวย่อมได้รับความคุ้มครอง เช่น สิทธิในทางอาญา สิทธิในชีวิต ร่างกาย เป็นต้น ซึ่งตามรัฐธรรมนูญได้บัญญัติสิทธิในทางอาญาโดยเฉพาะมาตรา 245 ที่ให้สิทธิผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมที่จะได้รับค่าตอบแทนผู้เสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดอาญาจากรัฐ²¹ ประกอบกับมาตรา 30 ที่กำหนดว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

³⁶ จาก “สัมมนาทางวิชาการเรื่องกระบวนการยุติธรรมที่ประชาชนเข้าถึงได้”, โดย เพลินดา ตันรังสรรค์ (2554, พฤษภาคม-มิถุนายน), *จุดนิติ*. น.69.

²¹ จาก ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (น. 48-49), โดย มานิตย์ จุมปา, 2545, กรุงเทพฯ :นิติธรรม.

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างกันในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้”

การคุ้มครองตามมาตรานี้ได้รวมถึงคนต่างชาติ โดยคณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญได้ชี้แจงว่า“ความเสมอภาคในกฎหมายและการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เป็นสิทธิที่ควบคู่กับความเป็นมนุษย์ โดยไม่อาจนำความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติมาทำลายความเสมอภาคภายใต้กฎหมายแต่อย่างใด”²²

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชาติพันธุ์จึงสามารถขอรับค่าตอบแทนผู้เสียหายจากรัฐได้ หากได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย หรือจิตใจ โดยคนมิได้มีส่วนร่วมในการกระทำผิด เพราะถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชน กลุ่มชาติพันธุ์ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่เท่าเทียมกัน รัฐจึงไม่อาจเลือกปฏิบัติได้เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ

บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่จะได้รับการเยียวยาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 จึงมิได้จำกัดเฉพาะประชาชนคนไทยเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบุคคลกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อยู่อาศัยในประเทศไทย แต่อาจมีเงื่อนไขในการพิจารณาว่ามีการเข้าเมืองมาโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ แม้ว่าขณะเกิดเหตุไปอนุญาตเข้าเมืองอาจอยู่ระหว่างขาดอายุก็ตาม³⁷

อย่างไรก็ตามแม้รัฐจะพยายามสร้างช่องทางให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน แต่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว มักเป็นคนยากจน ขาดความรู้และเงินทองที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี ทำให้ไม่ได้รับความยุติธรรมแล้ว หากต่อมากลถึงที่สุด ศาลเจ้าของสำนวนคดีที่พิพากษายกฟ้องแล้ว จำเลยในคดีกลับยังไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาที่ได้รับความเสียหายจากการจองจำ ยังเป็นการสร้างความอยุติธรรมแก่จำเลย³⁸

²² รายงานขอเลข คณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญ (แฟ้มที่4) ครั้งที่ 15-20 วันที่ 22 เมษายน 2540 น. 8.

³⁷ บทสัมภาษณ์ นายไพฑูริย์ เลาหะไพฑูริย์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน.

³⁸ สมชาย หอมลออ. (2556). “ปัญหาในการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” สืบค้น 24 มีนาคม 2556, จาก www.voicefromthais.wordpress.com

2.4 หลักเกณฑ์การชดเชยค่าเสียหายในประเทศไทย แนวทางการการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา³⁹

กระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด ทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ได้รับผลร้ายจากการดำเนินคดีอาญา เสมือนกับบุคคลนั้นถูกกระทำละเมิดโดยรัฐ แม้ในท้ายที่สุดคำพิพากษาของศาลในคดีอาญาจะแสดงความบริสุทธิ์ให้แก่จำเลยก็ตาม แต่ระหว่างการดำเนินคดีอาญาโดยเฉพาะคดีอาญาที่มีโทษร้ายแรง ศาลย่อมไม่อนุญาตให้จำเลยประกันตัวเพื่อสู้คดี จำเลยต้องถูกควบคุมตัวระหว่างการพิจารณาคดี ทำให้ได้รับความทุกข์ทรมานทั้งทางกายและจิตใจ เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูล อาชีพการงาน โอกาส เวลา ค่าใช้จ่าย บางคนมีโรคประจำตัวที่ต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด กลับต้องเสียโอกาสที่จะดูแลสุขภาพตนเองได้อย่างเต็มที่ พลัดพรากจากครอบครัว อีกทั้งครอบครัวต้องได้รับผลกระทบด้วยทั้งการดำรงอยู่ในสังคมและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้ เพื่อให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญา รัฐจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือ เนื่องจากเป็นภารกิจของรัฐที่จะต้องดูแลรักษาสวัสดิภาพของประชาชนในรัฐให้อยู่อย่างสงบสุข และบุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ถือเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ แม้ว่าจะสามารถเรียกร้องค่าเสียหายโดยการใช้นิติวิธีทางศาลตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่พ.ศ. 2539 ต้องเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีนั้นๆ ได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่นั้นต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว และอาจต้องรับผิดชอบตามกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาและโทษทางวินัย แต่บุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ถูกดำเนินคดีอาญายังคงเป็นฝ่ายที่ได้รับความเสียหายและยังไม่ได้รับความเยียวยา ถึงแม้จะมีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐและผู้เกี่ยวข้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนได้ก็ตาม เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาย่อมจะต้องใช้ระยะเวลาและค่าใช้จ่าย จึงเป็นการยากที่บุคคลเหล่านี้จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง หรือการใช้เวลาในการดำเนินกระบวนการซึ่งใช้เวลานานจนกว่าคดีจะถึงที่สุด การชดเชยค่าเสียหายจึงมาถึงช้าเกินกว่าที่จะสามารถทำให้บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการดำเนินคดีอาญาจะสามารถกลับสู่สถานะทางสังคมดั้งเดิมได้ ดังนั้น เมื่อความเสียหายเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (Miscarriage of Justice)⁴⁰ รัฐมีหน้าที่ต้องเยียวยาความเสียหายนั้น โดยจัดให้

³⁹ การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (น. 66).
เล่มเดิม.

⁴⁰ แหล่งเดิม.

มีกองทุนชดเชยค่าทดแทนให้แก่จำเลยในกรณีดังกล่าวโดยตรงให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลของนานาอารยประเทศ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งยังเป็นมาตรการที่ชี้วัดความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรม เพื่อนำกลับมาสร้างจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ๆ เกี่ยวข้องกับกระบวนการทุกขั้นตอน และยังเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในประเทศมากขึ้น⁴¹

จากบทบัญญัติมาตรา 245⁴² และมาตรา 246⁴³ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือแก่ร่างกายหรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นและไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็น จำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดโดยคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิ ดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขึ้น โดยเจตนารมณ์ของกฎหมาย มุ่งที่จะช่วยเหลือทางการเงินเฉพาะบุคคลที่ได้รับความเสียหายต่อชีวิตร่างกายและจิตใจจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยที่บุคคลนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น รวมถึงจำเลยที่ถูกฟ้องในคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีและต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีหรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดโดยคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยนั้นไม่มีความผิด การจ่ายค่าชดเชยแก่เหยื่อถูกมองว่าเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่เท่าเทียมกัน การช่วยเหลือของรัฐที่มีต่อคนพิการ การจ่ายเงินทดแทนแก่คนว่างงาน ได้มีแนวความคิดนี้เพิ่มมากขึ้น เป็นเสมือนการ

⁴¹ แหล่งเดิม.

⁴² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 245 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสม”

⁴³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 246 บัญญัติว่า “บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดโดยคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

ถ่วงดุลแนวความคิดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา และนักโทษเป็นการพิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหายิ่งกว่าเหยื่ออาชญากรรม⁴⁴

2.4.1 ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

จำเลย⁴⁵ หรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายที่มีสิทธิขอรับค่าทดแทนจำเลยถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้รับเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญา

ในกรณีที่จำเลย หรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายเป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือไม่สามารยยื่นคำขอด้วยตนเองได้ ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาล ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามี หรือภริยา หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือจากผู้เสียหาย จำเลย หรือทายาท ซึ่งได้รับความเสียหาย แล้วแต่กรณีอาจยื่นคำขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายได้ ทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

ทายาทผู้ได้รับความเสียหาย ทายาทที่อาจมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้รับค่าตอบแทน ค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายแล้วแต่กรณี จะต้องเป็นทายาทซึ่งได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการตายของผู้เสียหายหรือจำเลยตามพระราชบัญญัตินี้เท่านั้น⁴⁶

ทายาทของจำเลย ที่มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญาแทนจำเลยได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้

- (ก) ผู้สืบสันดาน
- (ข) ผู้บุพการี
- (ค) คู่สมรส
- (ง) บุคคลใดๆ ซึ่งให้อุปการะ หรืออยู่ในอุปการะของจำเลย

ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาล ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภรรยา หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือจากจำเลย⁴⁷

⁴⁴ จาก “เหยื่ออาชญากรรม : แนวความคิดและมาตรการคุ้มครอง” , โดย วิชา มหาคุณ. (2535, มีนาคม), วารสารกฎหมาย, 14(1). น. 7-9.

⁴⁵ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 3 บัญญัติว่า “ในพระราชบัญญัตินี้.....

“จำเลย” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา”

⁴⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 6.

⁴⁷ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 23.

ผู้ยื่นคำขอยื่นคำขอรับค่าตอบแทนค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ กำหนดให้ผู้มีสิทธิต้องยื่นคำขอด้วยตนเอง แต่ในบางกรณีอาจมีผู้มีสิทธิยื่นคำขอบางรายไม่สามารถยื่นคำขอด้วยตนเองได้ จึงมีข้อกำหนดเพื่อยกเว้นในการให้ผู้ยื่นคำขอแทนได้ในกรณีดังต่อไปนี้

1. ผู้แทนโดยชอบธรรม กรณีผู้มีสิทธิยื่นคำขอเป็นผู้เยาว์
2. ผู้อนุบาล กรณีผู้มีสิทธิยื่นคำขอเป็นผู้ไร้ความสามารถ
3. ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภรรยา หรือบุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือ

กรณีที่ผู้มีสิทธิยื่นคำขอมิเหตุจำเป็น

เหตุจำเป็น คือกรณีดังนี้

- ก) เจ็บป่วยจนไม่สามารถยื่นคำขอด้วยตนเองได้
- ข) เป็นผู้สูงอายุ หรือบุคคลทุพพลภาพไม่สะดวกต่อการเดินทาง
- ค) ต้องเดินทางไปต่างประเทศ ด้วยเหตุภารกิจธุระจำเป็นอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และไม่อาจมายื่นคำขอได้ภายในกำหนด 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องเพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดแล้วแต่กรณี

ง) เหตุจำเป็นอย่างอื่นที่คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาเห็นชอบกำหนดเป็นรายการ⁴⁸

การที่กฎหมายกำหนดให้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตกแก่ทายาท หรือให้มีการตั้งผู้อื่นกระทำการแทนได้ แสดงให้เห็นถึงการคุ้มครองสิทธิอย่างเต็มที่⁴⁹

2.4.2 เงื่อนไขในการรับค่าทดแทน

จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ต้องเป็นบุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญาและต้องเข้าองค์ประกอบตามมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ดังนี้

- (1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
- (2) ต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ

⁴⁸ ระเบียบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ว่าด้วยการยื่นคำขอ และวิธีพิจารณาค่าขอค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548 ข้อ 3.

⁴⁹ การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (น. 73-74). เล่มเดิม.

(3) ต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดโดยคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

ในคดีที่มีจำเลยหลายคน จำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดและคณะกรรมการเห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ถ้าเป็นเหตุอยู่ในลักษณะคดีจำเลยที่ถึงแก่ความตายนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย ตามพระราชบัญญัติ⁵⁰

จากมาตรา 20 วรรคสอง จึงสรุปได้ว่าผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยจำเลยจึงเป็นผู้มีสิทธิเป็นหลัก แต่ถ้าจำเลยถึงแก่ความตายไปก่อนได้รับเงินค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายในคดีอาญาทายาทของจำเลยจึงจะมีสิทธิยื่นคำขอรับเงินค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่ายในคดีอาญาได้⁵¹ และต้องเป็นทายาทที่ได้รับความเสียหายด้วย⁵²

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ได้ให้ความหมายของ “คำพิพากษาถึงที่สุด” ว่าคดีมีสภาพเด็ดขาดทางกฎหมายในทางรูปแบบ (Formelle Rechtskraft) คดีนั้นเป็นอันเสร็จสิ้นลงและไม่อาจขอให้มีการเปลี่ยนแปลงคำชี้ขาดในคำพิพากษานั้นได้อีกต่อไปโดยการขอให้ทบทวนแก้ไขการมีสภาพเด็ดขาดทางกฎหมายในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) เมื่อคำพิพากษานั้นเป็นคำพิพากษาของศาลสูงสุดหรือเป็นคำพิพากษาของศาลฎีกา
- (2) ถ้าคำพิพากษานั้นมิใช่คำพิพากษาของศาลฎีกา คำพิพากษานั้นย่อมถึงที่สุดเมื่อล่วงพ้นระยะเวลาที่อาจอุทธรณ์หรือฎีกาได้ โดยไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษานั้นหรือเมื่อมีการสละสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกา คือเมื่อได้ยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาไว้แล้วต่อมาได้มีการถอนอุทธรณ์หรือฎีกานั้นเสีย แต่การที่จำเลยได้ยื่นคำร้องและให้ถ้อยคำว่าไม่ขออุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้นนั้น ไม่ถือว่าเป็นการสละสิทธิอุทธรณ์ จำเลยยังใช้สิทธิในการยื่นอุทธรณ์ในภายหลังได้
- (3) เมื่อมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกา แต่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ขอบด้วยกฎหมาย

กรณีที่มีการยกอุทธรณ์หรือฎีกา คำพิพากษาของศาลย่อมถึงที่สุดตั้งแต่วันที่ศาลสั่งยกอุทธรณ์หรือฎีกานั้น

⁵⁰ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 20.

⁵¹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 17.

⁵² พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 22.

จากที่กล่าวมาทั้งหมด คำพิพากษาของศาลอาจถึงที่สุดเต็มทุกข้อ หรืออาจถึงที่สุดเพียงบางข้อก็ได้⁵³

คำพิพากษานั้นถึงที่สุดในกรณีต่างๆ ที่กล่าวมานั้น ต้องปรากฏข้อเท็จจริงเป็นที่ยุติ ซึ่งเป็นคำพิพากษาที่ชี้ขาดเนื้อหาคดีเกี่ยวกับการกระทำของจำเลย ศาลจะยกฟ้องโจทก์ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรรับโทษ⁵⁴ จำเลยต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่ามิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำไม่เป็นความผิด จึงจะมีสิทธิขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญาจากรัฐได้

2.4.3 องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณาและกระบวนพิจารณา

ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดให้คณะกรรมการคณะกรรมการพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 กำหนดให้มีคณะกรรมการเป็นผู้พิจารณาโดยเรียกว่า “คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา⁵⁵

ประกอบด้วยปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรม ผู้แทนกรมคุมประพฤติ ผู้แทนกรมพระธรรมนูญ ผู้แทนกรมราชทัณฑ์ ผู้แทนกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ผู้แทนสภาพนายความ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งโดยคำแนะนำของรัฐมนตรีอีกห้าคนเป็นกรรมการ ในจำนวนนี้ต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์ ด้านสังคมสงเคราะห์ และด้านการคุ้มครองและเสรีภาพของประชาชน

⁵³ จาก *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 7) (น.556-557), โดย คณิต ฌ นคร, 2549, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

⁵⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 185 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดก็ดี การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดก็ดี คดีขาดอายุความแล้วก็ตามเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษก็ดี ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้”

⁵⁵ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 3.

เป็นที่ประจักษ์อย่างน้อยด้านละหนึ่งคน⁵⁶ คณะกรรมการพิจารณาค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ในคดีอาญา จึงมีจำนวนถึง 16 คนและต้องมีกรรมการกึ่งหนึ่งเข้าร่วมประชุมจึงจะเป็นองค์ประชุม⁵⁷ การจัดประชุมเพื่อพิจารณาย่อยค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา คณะกรรมการจะมีวาระการประชุมเดือนละหนึ่งครั้งทุกๆ เดือน โดยองค์ประชุมจะต้องลงมติได้เสียงเป็นกึ่งหนึ่งของที่ประชุม⁵⁸

คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้⁵⁹

1) พิจารณานุมัติค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้
2) เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ตลอดจนการออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศต่างๆ เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้

3) มีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ หรือส่งเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องหรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นที่จำเป็นมาเพื่อประกอบการพิจารณา

4) ปฏิบัติการอื่นใดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้
ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ คณะกรรมการอาจมอบหมายให้สำนักงานเป็นผู้ปฏิบัติการแทนได้

คณะกรรมการมีวาระในการดำรงตำแหน่งคราวละสองปี แต่ไม่เป็นการตัดสิทธิกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ครบวาระแล้ว อาจได้รับการแต่งตั้งอีกได้⁶⁰ นอกจากจะพ้นตำแหน่งโดยครบวาระแล้วยังอาจพ้นตำแหน่งได้โดยเหตุ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก

⁵⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 7.

⁵⁷ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 13.

⁵⁸ บทสัมภาษณ์ นายณัฐพล ด่านจิตรตรง นักวิชาการยุติธรรมชำนาญการพิเศษ สำนักงานช่วยเหลือผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา.

⁵⁹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 8.

⁶⁰ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 9.

(3) คณะรัฐมนตรีให้ออกโดยคำแนะนำของรัฐมนตรีเพราะบกพร่องหรือไม่สุจริต
ต่อหน้าที่ มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือหย่อนความสามารถ

(4) เป็นบุคคลล้มละลาย

(5) เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

(6) ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาให้ถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความ
รับผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ⁶¹

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
พ.ศ. 2544 กำหนดให้จัดตั้งสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาขึ้นใน
กระทรวงยุติธรรม และให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้⁶²

(1) ปฏิบัติงานธุรการของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้

(2) รับคำขอรับค่าตอบแทนค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายพร้อมทั้งทำความเห็นเสนอต่อ
คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ

(3) ประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นหรือบุคคลใดๆ เพื่อขอทราบข้อเท็จจริงหรือ
ความเห็นเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย

(4) เก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจ่ายค่าตอบแทนค่าทดแทนหรือ
ค่าใช้จ่าย

(5) กระทำกิจกรรมที่รัฐมนตรี คณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการมอบหมาย

เมื่อผู้ใช้สิทธิยื่นคำขอต่อคณะกรรมการ ณ สำนักงานแล้ว กรมคุ้มครองสิทธิและ
เสรีภาพ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา จะเป็นหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องในการรับเรื่องจนกระทั่งแจ้งสิทธิแก่ผู้ใช้สิทธิทราบ โดยจะมีขั้นตอนในการดำเนินงาน 7
ขั้นตอน ใช้ระยะเวลาโดยประมาณ 108 วัน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 รับคำขอ ตรวจสอบหลักฐานประกอบด้วยสำเนาบัตรประชาชน คำพิพากษา
หมายขัง หมายปล่อย หนังสือรับรองคดีถึงที่สุด ใบแต่งตั้งทนายความกรณีที่มีการว่าจ้างทนายความ
เพื่อทำการต่อสู้คดี สัญญาจ้างว่าความ เอกสารต่างๆ เหล่านี้ผู้ขอใช้สิทธิต้องเป็นผู้จัดหาประกอบ
คำขอ

⁶¹ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544,
มาตรา 10.

⁶² พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544,
มาตรา 15.

ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมพยานหลักฐาน หลังจากตรวจสอบเอกสารแล้ว หากมีเอกสารรายการใดไม่ครบ เจ้าหน้าที่จะทำการแจ้งให้ผู้ใช้สิทธิทราบเพื่อให้รวบรวมเอกสารให้ครบถ้วนหรือบางกรณีที่เจ้าหน้าที่จะทำหนังสือขอเอกสารจากศาล โดยพิจารณาเป็นรายกรณีไป

ขั้นตอนที่ 3 เจ้าหน้าที่จะทำความเข้าใจ สรุปสำนวนว่าผู้ใช้สิทธิมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนตามเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ ควรจะได้รับค่าทดแทนหรือไม่ และควรได้เป็นจำนวนเท่าไร แล้วทำการเสนอต่อผู้อำนวยการสำนักช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

ขั้นตอนที่ 4 ผู้อำนวยการสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ทำความเห็นส่งต่ออนุกรรมการ ซึ่งองค์คณะอนุกรรมการมีทั้งสิ้น 9 คน ประกอบด้วยอธิบดีอัยการภาคเป็นประธาน ผู้แทนตำรวจ เจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาสังคม และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี แต่ไม่รวมผู้พิพากษาศาล ปัจจุบันมี 9 ภาค 10 คณะ

ขั้นตอนที่ 5 อนุกรรมการทำการตรวจสอบสำนวน แล้วทำความเข้าใจเสนอคณะกรรมการเพื่อประกอบการพิจารณาว่าผู้ใช้สิทธิสมควรได้รับค่าทดแทนหรือไม่

ขั้นตอนที่ 6 คณะกรรมการพิจารณาสำนวนแล้ววินิจฉัย โดยจะมีคำสั่งอนุมัติจ่าย เป็นจำนวนเท่าใด หรือมีคำสั่งปฏิเสธการจ่าย เพราะเหตุใด

ขั้นตอนที่ 7 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยสำนักช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา แจ้งผลการพิจารณาทางไปรษณีย์ลงทะเบียนให้ผู้ใช้สิทธิทราบ

พนักงานเจ้าหน้าที่ คือ ข้าราชการและลูกจ้างของหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรม ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้⁶³ และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- (1) สอบปากคำผู้ยื่นคำขอเกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่างๆ ตามคำขอ
- (2) มีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลใดมาให้อัยคำหรือให้ส่งเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องหรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นที่จำเป็นมาเพื่อประกอบการพิจารณา⁶⁴
- (3) ในการปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา⁶⁵

⁶³ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 3.

⁶⁴ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 26.

⁶⁵ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 27.

2.4.4 วิธีการยื่นคำขอและระยะเวลาแห่งการใช้สิทธิ

จำเลย หรือทนายทพผู้ได้รับความเสียหายต้องยื่นคำขอด้วยตนเอง ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาหรือหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้รับคำขอแทน

ระยะเวลาในการยื่นคำขอ ต้องยื่นคำขอภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องเพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี⁶⁶

2.4.5 การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

หลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา⁶⁷ บุคคลที่อาจได้รับค่าทดแทนจากรัฐต้องเป็นจำเลยในคดีอาญาที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้น และจะต้องเป็นจำเลยที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยนั้นไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีกรถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ค่าทดแทนที่จำเลยอาจได้รับตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง⁶⁸ เมื่อผ่านเงื่อนไขที่กล่าวมาคณะกรรมการจึงจะพิจารณาว่าควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในคดีอาญาเป็นจำนวนเท่าไร โดยมีหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้จำเลยในคดีอาญา ดังต่อไปนี้

ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาดังต่อไปนี้

(1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินสามหมื่นบาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(2) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินห้าหมื่นบาท หากความเจ็บป่วยของจำเลยเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

⁶⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 22.

⁶⁷ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 21.

⁶⁸ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 21.

ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตาม (1) และ (2) ให้รวมถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าห้องและค่าอาหารในอัตราวันละไม่เกินหกร้อยบาท⁶⁹

(3) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี ให้จ่ายในอัตราวันละไม่เกินสองร้อยบาทนับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ⁷⁰

(4) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

ค่าทนายความ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่กำหนดไว้ดังนี้⁷¹

คดีประเภทที่ 1 คดีที่มีโทษประหารชีวิต อัตราขั้นต่ำเรื่องละสี่พันบาท อัตราขั้นสูงเรื่องละหนึ่งแสนบาท

คดีประเภทที่ 2 คดีที่มีโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิตรวมถึงคดีอาญาที่มีความผิดหลายกรรมหลายกระทง ซึ่งแต่ละกระทงมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสิบปี แต่เมื่อรวมโทษทุกกระทงรวมกันแล้วเกินกว่าสิบปีขึ้นไป อัตราขั้นต่ำเรื่องละสามพันบาท อัตราขั้นสูงเรื่องละเจ็ดหมื่นห้าพันบาท

คดีประเภทที่ 3 คดีอื่นๆ นอกเหนือจากประเภทที่ 1 กับประเภทที่ 2 อัตราขั้นต่ำเรื่องละสองพันบาท อัตราขั้นสูงเรื่องละห้าหมื่นบาท

(ก) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการดำเนินคดี ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินสามหมื่นบาท

(5) ค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง โดยคำนวณจากวันที่ถูกคุมขังจนถึงวันที่ได้รับการปล่อยตัว ในอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ในเรื่องการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา⁷² ซึ่งกำหนดไว้วันละสองร้อยบาท

(6) ค่าทดแทนในกรณีที่มีจำเลยในคดีอาญาถึงแก่ความตาย อันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยนั้น ดังต่อไปนี้

⁶⁹ กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546, ข้อ 6.

⁷⁰ กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546, ข้อ 3. (3)

⁷¹ ตารางท้ายกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546

⁷² ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 30 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “การกักขังแทนค่าปรับ ให้ถืออัตราสองร้อยบาทต่อหนึ่งวัน และไม่ว่ากรณีความผิดกระทงเดียวหรือหลายกระทง ห้ามกักขังเกินกำหนดหนึ่งปี เว้นแต่ในกรณีที่ศาลพิพากษาให้ปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทขึ้นไป ศาลจะสั่งให้กักขังแทนค่าปรับ เป็นระยะเวลาเกินกว่าหนึ่งปีแต่ไม่เกินสองปีก็ได้”

- 1) ค่าทดแทน ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนหนึ่งแสนบาท
- 2) ค่าจัดการศพ ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนสองหมื่นบาท
- 3) ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนไม่เกินสามหมื่นบาท
- 4) ค่าเสียหายอื่นนอกจาก (1) (2) และ (3) ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร แต่ไม่เกินสามหมื่นบาท⁷³

เมื่อคณะกรรมการอนุมัติให้จ่ายเงินค่าตอบแทนผู้เสียหายหรือเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ให้ผู้ยื่นคำขอรับค่าตอบแทนหรือเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแล้วกรณี ยื่นคำขอรับเงิน ค่าตอบแทน หรือเงินค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามแบบที่สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญากำหนด⁷⁴

ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวงวันแต่ที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นแล้ว ในกรณีที่มีคำขอให้ได้รับสิทธิที่เสียไปอันเป็นผลโดยตรงจากคำพิพากษานั้นคืน การสั่งให้ได้รับสิทธิตามคำขอดังกล่าว ถ้าไม่สามารถคืนสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดเช่นว่านั้นได้ ให้คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนเพื่อสิทธินั้นให้ตามที่เห็นสมควร

คณะกรรมการอาจกำหนดให้จำเลยได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายเพียงใดหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดี ความเดือดร้อนที่จำเลยได้รับและโอกาสที่จำเลยจะได้รับการชดเชยความเสียหายจากทางอื่นด้วย

2.4.6 การอุทธรณ์

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้สิทธิอุทธรณ์แก่ผู้ยื่นคำขอในกรณีที่ผู้ยื่นคำขอไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ผู้ยื่นคำขอมีสิทธิอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด

2.4.7 เขตอำนาจศาลที่จะยื่นอุทธรณ์

การยื่นอุทธรณ์ดังกล่าวข้างต้นให้ผู้อุทธรณ์ยื่นต่อสำนักงานหรือศาลจังหวัดที่ผู้ยื่นมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเพื่อส่งให้แก่ ศาลอุทธรณ์ก็ได้ และการวินิจฉัยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์มีอำนาจ

⁷³ กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546, ข้อ 7.

⁷⁴ กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546, ข้อ 8.

ได้สวนหลักฐานเพิ่มเติมโดยสืบพยานเอง หรืออาจแต่งตั้งให้ศาลชั้นต้นตามที่เห็นสมควรทำแทนก็ได้⁷⁵

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 25 วรรคสาม ให้อำนาจศาลอุทธรณ์ในการวินิจฉัยอุทธรณ์ สามารถได้สวนหลักฐานเพิ่มเติมโดยสืบพยานได้เอง หรืออาจแต่งตั้งให้ศาลชั้นต้นกระทำการสืบพยานเพิ่มเติมแทนก็ได้

จากการศึกษาแนวคิดและหลักการอันเป็นที่มาของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งมีแนวความคิดการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ และแนวคิดในการเยียวยาแก่จำเลยในคดีอาญาโดยการใช้สิทธิทางศาล โดยเป็นแบบผสมกันทั้งสองแนวคิด จากหลักความรับผิดโดยรัฐ (strict enterprise liability) ซึ่งมีที่มาจากแนวคิดทางสิทธิมนุษยชน ที่ประชาชนในรัฐต้องได้รับสิทธิ ความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน รวมทั้งรัฐต้องเยียวยาเมื่อเกิดความเสียหาย อันมีลักษณะเป็นรัฐสวัสดิการ (State Welfare) เพื่อบรรเทาความเสียหายและเรียกความศรัทธาจากประชาชน โดยประเด็นที่ทำการศึกษานี้คือจำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับผลร้ายการจากถูกดำเนินคดีอาญาให้ได้รับค่าทดแทนจากรัฐ โดยมีรัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองสิทธิไว้ในมาตรา 246

เมื่อศึกษาเงื่อนไขและอัตราการจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลย และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาแล้ว จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีกรอบหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลย และค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอาญา แต่ยังไม่ล่วงไปถึงผู้ต้องหาซึ่งต้องถูกกักขังระหว่างการไต่สวน และเกณฑ์ในการกำหนดค่าทดแทนครอบคลุมค่าเสียหายและค่าใช้จ่ายที่จำเลยผู้บริสุทธิ์ต้องแบกรับภาระในระหว่างดำเนินคดี

แต่ผู้วิจัยเห็นว่าจำนวนค่าทดแทน ที่รัฐชดเชยให้จำเลยผู้บริสุทธิ์ที่ต้องถูกกักขังระหว่างการพิจารณา ซึ่งกฎหมายให้คิดคำนวณเป็นรายวัน โดยคิดเป็นวันละสองร้อยบาทเท่ากับจำนวนวันที่จำเลยผู้บริสุทธิ์ต้องถูกกักขังระหว่างการพิจารณาจนกระทั่งได้รับการปล่อยตัว ตามเงื่อนไขในเรื่องการกักขังแทนค่าปรับนั้น อาจจะยังไม่สอดคล้องกับค่าครองชีพหรือค่าแรงขั้นต่ำในปัจจุบันนัก แต่เกณฑ์การกำหนดค่าทดแทนนี้หากจะให้สอดคล้องกับค่าแรงขั้นต่ำ เป็นเรื่องที่จะต้องไปว่าในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 30 มิใช่เกณฑ์การชดใช้ที่กำหนดโดยพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 หรือกฎกระทรวงกำหนด

⁷⁵ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 25.

หลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ในคดีอาญา พ.ศ. 2546 แต่อย่างไร

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้ประกาศใช้จนกระทั่งปัจจุบัน จากการศึกษาข้อมูลจาก กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และความเห็นของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน พบว่าการใช้สิทธิ เรียกร้องค่าทดแทนของจำเลยผู้บริสุทธิ์ ยังคงมีอุปสรรคและปัญหา ทั้งจากเงื่อนไขของกฎหมาย และองค์กรที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้จำเลยผู้บริสุทธิ์ไม่ได้รับความคุ้มครองตาม เจตนารมณ์ของกฎหมายในการจ่ายค่าทดแทนอย่างแท้จริง และเป็นเหตุให้จำเลย ผู้บริสุทธิ์เข้าไม่ถึง ความยุติธรรมได้ หรือเป็นอุปสรรคในแง่ของความล่าช้าในการพิจารณาค่าทดแทน ดังคำกล่าวที่ว่า “ความล่าช้า คือความ อยุติธรรม” โดยผู้วิจัยจะนำเสนอปัญหาต่างๆ ในบทที่ 4 ต่อไป